

הסוגיא השלוש עשרה: 'תקיעות' (נג ע"ב-נד ע"א)

משנה

אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעות במקדש, ואין מוסיפין על ארבעים ושמנה. בכל יום היו שם עשרים ואחת תקיעות במקדש: שלש לפתיחת שערים, ותשע לתמיד של שחר, ותשע לתמיד של בין הערבים. ובמוספין היו מוסיפין עוד תשע. ובערב שבת היו מוסיפין שש: שלש להבטיל את העם ממלאכה, ושלש להבדיל בין קדש לחול. ערב שבת שבתוך החג היו שם ארבעים ושמנה: שלש לפתיחת שערים, שלש לשער העליון, ושלש לשער התחתון, ושלש למילוי המים, ושלש על גבי מזבח, תשע לתמיד של שחר, ותשע לתמיד של בין הערבים, ותשע למוספין, שלש להבטיל את העם מן המלאכה, ושלש להבדיל בין קודש לחול.

גמרא

- [1] מתניתין דלא כרבי יהודה, דתניא, רבי יהודה אומר: הפוחת לא יפחות משבע, והמוסיף לא יוסיף על שש עשרה. א. ברייתא של רבי יהודה החלוקה על משנתנו
- [2] במאי קא מיפלגי? רבי יהודה סבר: תקיעה תרועה תקיעה אחת היא, ורבנן סברי: תקיעה לחוד ותרועה לחוד. ב. הסברים למחלוקת
- [3] מאי טעמא דרבי יהודה? – אמר קרא ותקעתם תרועה וכתוב תרועה יתקעו, הא כיצד? תקיעה ותרועה אחת היא.
- [4] ורבנן: ההוא לפשוטה לפניה ולאחריה הוא דאתא.
- [5] ורבנן מאי טעמייהו? – דכתיב ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו, ואי סלקא דעתך תקיעה תרועה אחת היא, אמר רחמנא פלגא דמצוה עביד ופלגא לא עביד?
- [6] ורבי יהודה: ההוא לסימנא בעלמא הוא דאתא.
- [7] ורבנן: סימנא הוא, ורחמנא שויה מצוה.
- [8] כמאן אזלא הא דאמר רב כהנא: אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום, כמאן? – כרבי יהודה. ג. מימרא של רב כהנא והבנתה לאור מחלוקת רבי יהודה ורבנן
- [9] אי רבי יהודה, פשיטא!
- [10] מהו דתימא אפילו כרבנן, ולאפוקי מדרבי יוחנן, דאמר: שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום – יצא, קא משמע לן.
- [11] אימא הכי נמי!
- [12] אם כן, מאי ולא כלום?

מסורת התלמוד

[1-12] בבלי ערכין י ע"א. [1] רבי יהודה אומר: הפוחת לא יפחות משבע, והמוסיף לא יוסיף על שש עשרה. תוספתא סוכה ד י (מהד' ליברמן, עמ' 274); ירושלמי סוכה ה ו, נה ע"ג. [2] ירושלמי שם. [3-5] השוו בבלי ראש השנה לד ע"א. [3] ותקעתם תרועה. במדבר י ה. תרועה יתקעו. במדבר י ו. [5] ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו. במדבר י ז. [10] שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא. בבלי ראש השנה לד ע"ב; השוו תוספתא ראש השנה ב טו (מהד' ליברמן, עמ' 319); ירושלמי ברכות ב א, ד ע"ב; מגילה ב ב, עג ע"א.

רש"י

תשע לתמיד של שחר כשהיו מנסכין את נסכי התמיד, הלויים אומרים בשיר, ושלשה פרקים היו בשיר: שהיו מפסיקין בו, ותוקעין הכהנים בחצוצרות, ומשתחווים העם, כדתנן במסכת תמיד (פרק ז משנה ג): הגיעו לפרק, תקעו והשתחוו העם, על כל פרק – תקיעה, ועל כל תקיעה – השתחוויה, ועל כל תקיעה היתה תרועה באמצע, ופשוטה לפניה ולאחריה. **ובמוספין** ביום שיש בו מוסף, מוסיפין עוד תשע לשיר של מוספין. שלשה להבטיל העם ממלאכה – כדמפרש בשילהי במה מדליקין (שבת לה, ב). **בין קודש לחול** כשקדש היום, להודיע שחשכה, ויש מעתה חיוב סקילה במלאכה. **שלש לפתיחת שערים** כמו בכל יום, שבעה שערים היו בעזרה. שלש לשער העליון – דאמרן לעיל: קרא הגבר – תקעו והריעו ותקעו. **שלש לשער התחתון** דאמרן לעיל: הגיעו לעזרה – תקעו והריעו ותקעו, והיו מאריכין בהן עד שהגיעו לשער היוצא למזרח – והוא שער התחתון, ובגמרא מפרש אמאי לא חשיב שלש של מעלה העשירית. **שלש למילוי המים** אחר שמלאום, ושב ובו והן לעזרה דרך שער המים, ותנן לעיל בפרק לולב וערבה (סוכה מח, ב): הגיעו לשער המים – תקעו והריעו ותקעו. **שלש לגבי מזבח** כשזוקפין את הערבה, כדתנן בפרק לולב וערבה לעיל (סוכה מח, א): זוקפין את הערבה בצידי המזבח, ותקעו והריעו ותקעו. **אחת היא מצוה אחת** הן, וחדא חשיב להו. **הכי גרסינן** מאי טעמא דרבי יהודה, דכתיב ותקעתם תרועה, אלמא: תרועה היינו תקיעה, כלומר, מדקרי לתרועה תקיעה, שמע מינה חדא היא. **ההיא לפשוטה לפניה ופשוטה לאחריה** מהכא ילפינן לה בראש השנה (לד, א): דכתיב ותקעתם – והדר תרועה והדר כתיב תרועה יתקעו, כלומר: אחר התרועה – יתקעו. **ההוא לסימנא בעלמא** הוא ההיא תקיעה, שהיא להקהיל הקהל – אינה אלא לסימן כשהיה משה רוצה לדבר אליהם, ואינה מצוה. **רחמנא שויה מצוה** שמצווים להקהיל בסימן זה, ולא באחר. **ולא כלום** לא היה מפסיק בינתים, אלא כדי נשימה. **מהו דתימא רבנן** היא ויכול להפסיק בינתים הפסקה מועטת, ומאי אין בין דקאמר, שלא ימתין המתנה מרובה – לאפוקי מדרבי יוחנן. **תשע תקיעות** האמורות בראש השנה מן התורה, שלש למלכיות: תקיעה, תרועה, תקיעה, ושלש לזכרונות, ושלש לשופרות, כדאמרינן בראש השנה (לד, א), והאי דעבדינן טפי, משום ספיקא דתרועה הוא, דלא ידעינן אי גנוחי הוא, אי ילולי הוא. **ולא כלום** משמע, דאפילו הפסקה מועטת ליתא.

תקציר

לפי משנה סוכה ה ה נע מספר תקיעות החצוצרה במקדש בין עשרים ואחת ביום חול לארבעים ושמונה בערב שבת שבתוך חג הסוכות. סוגיא זו פותחת בברייתא ובה רבי יהודה מציע חשבון אחר הנע בין שבע לשש עשרה תקיעות. הגמרא מסבירה שאין נפקא מינה בין שני החישובים: לרבי יהודה כל יחידה של תקיעה-תרועה-תקיעה נחשבת תקיעה אחת. לכל שיטת חישוב מוצעים סימוכין מבמדבר פרק י, ולאחר דיון קצר מעמידים ברייתא סתמית כרבי יהודה.

מן הניתוח עולה שהדרשות התלמודיות מבמדבר פרק י מבוססות על דרשות של תנאים המובאות בספרי במדבר עג ובבבלי ראש השנה לד ע"א. יש רמזים בספרי במדבר לכך שגישתו המקורית של רבי יהודה הייתה שונה מזו המוצעת בתלמוד: אפשר שלדעתו חצוצרה אחת תקעה תקיעה בשעה שהשנייה תקעה תרועה, במקום ששתי החצוצרות נתקענה יחד תקיעה, תרועה ותקיעה זו אחר זו.

מהלך הסוגיא ותולדותיה

משנתנו, סוכה ה ה, מונה את מספר התקיעות היומיות שאותן תקעו בחצוצרות במקדש. לפי משנתנו, "אין פותחין מעשרים ואחת תקיעות במקדש, ואין מוסיפין על ארבעים ושמונה", ובהמשך המשנה מוסבר שמספר המינימום, עשרים ואחת תקיעות, הוא "בכל יום", ואילו מספר המקסימום, ארבעים ושמונה תקיעות, הוא בערב שבת שבתוך החג. המשנה שובצה כאן, במסכת סוכה, במסגרת הדיון בשמחת בית השואבה, משום ששני גורמים אחראים לריבוי התקיעות בערב שבת שבתוך החג: התקיעות של ערב שבת, שנועדו להבדיל את העם ממלאכה, והתקיעות של ניסוך המים ושמחת בית השואבה. מסורת אחרת באשר לתקיעות שמחת בית השואבה נשתמרה במשנה הקודמת, סוכה ה ד:

ועמדו שני כהנים בשער העליון שיורד מעזרת ישראל לעזרת נשים, ושני חצוצרות בידיהן. קרא הגבר, תקעו והריעו ותקעו. הגיעו למעלה עשירית, תקעו והריעו ותקעו. הגיעו לעזרה תקעו והריעו ותקעו. היו תוקעין והולכין עד שמגיעין לשער היוצא ממזרח. הגיעו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהן ממזרח למערב ואמרו: אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה, ומשתחווים קדמה לשמש, ואנו ליה עינינו. רבי יהודה אומר: היו שונים ואומרין אנו ליה וליה עינינו,

ומיד לאחר תיאור זה הביא עורך המשנה את משנתנו, בענין מספר התקיעות במקדש בכלל.

התקיעה בחצוצרות במקדש יסודה ב"פרשת החצוצרות", במדבר י א-י:

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כְּסֹף מִקְשָׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לָךְ לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמִסַּע אֶת הַמַּחֲנוֹת: (ג) וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלַי כָּל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: (ד) וְאִם בְּאַחַת יִתְקְעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלַי הַנְּשִׂאִים רְאִשֵׁי אֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל: (ה) וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה וְנִסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֲנִיּוֹם קִדְמָה: (ו) וְתִקְעֶתֶם תְּרוּעָה שְׁנִית וְנִסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֲנִיּוֹם תִּמְנָה תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמִסְעֵיהֶם: (ז) וּבְהִקְהִיל אֶת הַקְּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תִרְיעוּ: (ח) וּבְנִי אֶהְרֵן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בְּחֲצוֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקֵּי עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: (ט) וְכִי תִבְאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֶתְכֶם וְהִרְעַתֶּם בְּחֲצוֹצְרוֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֹיְכֶם: (י) וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֳדָשֵׁיכֶם וְתִקְעֶתֶם בְּחֲצוֹצְרוֹת עַל עֲלֹתֵיכֶם וְעַל זְבָחֵי שְׁלָמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכְרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם:

התקיעה בחצוצרות "למקרא העדה ולמסע את המחנות" מוזכרת במדבר י ב, ושם גם מצאנו מצווה לתקוע בשעת מלחמה (שם, פסוק ט) ו"ביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם... על

עלתיכם ועל זבחי שלמיכם" (פסוק י). פסוק אחרון זה הוא היסוד לתקיעות שבמשנתנו, אלא שלפי משנתנו תקעו במקדש בפועל גם בימות החול, וגם שלא במסגרת הקרבת הקרבנות¹ – לפתיחת שערים ולהבדלה בין קודש לחול.

כאמור, מספר המינימום של התקיעות לפי משנתנו הוא עשרים ואחת, ומספר המקסימום – ארבעים ושמונה. בחלק א של הסוגיא שלנו מובאת ברייתא, ובה התנא רבי יהודה חולק על קביעה זו וקובע שמספר המינימום הוא שבע תקיעות, ומספר המקסימום – שש עשרה [1]. בחלק ב של הסוגיא מסביר בעל הגמרא שלנו שמחלוקת זו היא סמנטית בלבד, ולא עניינית: התקיעות במקדש היו בצורת "תקיעה תרועה תקיעה" (להלן: "תרת"), ורבי יהודה מחשיב כל יחידה כזאת כ"תקיעה" אחת [2], משום שבפרשת החצוצרות במדבר פרק י משמש הפועל תק"ע יחד עם שם העצם "תרועה", וממילא אין הכוונה ליחידות המכילות תקיעה פשוטה בלבד או תרועה "שבורה" בלבד, אלא להשמעת יחידה משולשת של תקיעה, תרועה ותקיעה [3]. לעומת זאת, תנא קמא לומד משילוב הפועל תק"ע עם שם העצם "תרועה" שעל כל תרועה יש לתקוע פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה [4], ואף על פי כן הוא מחשיב את הפשוטות כל אחת לחוד ואת התרועה לחוד [2]. משום שבאחת ההודמנויות במדבר י – "בהקהיל את הקהל" כולו (פסוק ז שם) – מצאנו שתוקעים פשוטה מבלי להריע, ולא ייתכן שהתורה מצווה לקיים חצי מצווה [5], ואף הקהלת הקהל מצווה היא [7]. לעומת זאת, לפי רבי יהודה אין בהשמעת החצוצרות להקהלת הקהל משום מצווה, אלא "סימנא בעלמא" [6].

בחלק ג של הסוגיא נידונה מימרא של רב כהנא ולפיה "אין בין תרועה לתקיעה ולא כלום". העניין מתפרש כחזרה על עמדת התנא רבי יהודה: שני שמות העצם "תרועה" ו"תקיעה" זהים במשמעם: יחידה הכוללת פשוטה, תרועה ופשוטה [8].² הגמרא מנסה להעמיד את דברי רב כהנא אפילו לרבנן, ולפרש שהכוונה איננה ש"תרועה" ו"תקיעה" הן שמות נרדפים אלא אין ביניהן כלום במונח זה שאין להפסיק בין התרועה לתקיעה בהשמעת השופר של ראש השנה, וזאת בניגוד לדברי רבי יוחנן שאף השומע תשעה קולות בתשע שעות יצא [9-11]. אך הגמרא מסיקה מן הלשון "ולא כלום" בדברי רב כהנא שהדברים נאמרו רק אליבא דרבי יהודה ובשיטתו [12].

גם במשנה ערכין ב ג שנינו: "אין פוחתין מעשרים ואחת תקיעה במקדש, ולא מוסיפין על ארבעים ושמונה", אלא ששם חסר הפירוט שבהמשך המשנה שלנו. הסוגיא שלנו כולה מופיעה גם בבבלי ערכין י ע"ב.³ קשה לעמוד על מוקדם ומאוחר ביחס הסוגיא שלנו לסוגיא ההיא, שכן הדיון מתאים באותה מידה לשתי הפיסקאות הזוהרות מן המשנה, וישנם שיקולים לכאן ולכאן. מצד אחד, דעת רבי יהודה יסודה בתוספתא סוכה ד י (מהד' ליברמן, עמ' 274), והיא אינה מופיעה בתוספתא ערכין, אף שמצאנו שם הלכות רבות המקבילות לאלו שבמשנה שם, בלשון "אין פוחתין". כמו כן, לתחילת הסוגיא שלנו בסוכה מקבילה חלקית בירושלמי סוכה ה ו, נה ע"ג: "תני: אין פחות משבע ולא יותר על שש עשרה. ההן תנייא עבד תקיעה ותרועה ותקיעה חדא, וההן תנייא עביד כל חדא חדא מינהון חדא",⁴ מה שמצביע על מסורת פרשנית אמוראית הקשורה במשנתנו דווקא.

מצד שני, הביטוי "סימנא בעלמא" משמש בפיסקא [6] בסוגיא שלנו בתפקיד יוצא דופן. בעוד שברגיל הביטוי "סימנא בעלמא" מתייחס ללשון המשנה, ובא לציין תופעה סגנונית שאין לה

1 ונראה שהתקיעות בימות החול ושלא במסגרת הקרבנות אינן חלק ממצוות התורה, אלא מצווה מדרבנן. כך כנראה פירש הרמב"ם, ספר המצוות עשין נט; הלכות כלי המקדש ג ה, וראו ספר החינוך מצוה שפב, ומנחת חינוך שם. לדעת בעל ספר החינוך הפסוק הוא לאו דווקא, וכל התקיעות שבמקדש הן מדאורייתא.

2 כך נראה לפרש, ואפשר שלפירוש זה התכוון רבנו חננאל על אתר; עיינו שם; וזאת בניגוד לפירוש רש"י, המובא ונידון להלן, עיוני הפירוש לפיסקא [8].

3 ראו א' וייס, התהוות התלמוד בשלמותו, ניו יורק תש"ג, עמ' 172-175, והערה 5 שם בעמ' 172: "בסוכה שם עוד המשך החסר בערכין...". כוונתו ודאי למשנת סוכה ומשנת ערכין, שכן הסוגיות בבבלי סוכה ובבבלי ערכין מסיימות שתייהן בקביעה "אם כן, מאי ולא כלום".

4 יש המשך לסוגיא שבירושלמי שאין כיוצא בו בסוגיא שלנו: "שתמצא אומר שלש על כל מטה ומטה. רבי יהודה אומר שלש על כל דגל ודגל", והוא לשון התוספתא ראש השנה ב ג (מהד' ליברמן, עמ' 313) בשינויים. ראו ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה, ה, מועד, עמ' 1038-1039.

משמעות הלכתית והיא מסייעת בשינון המשנה בעל פה, כאן היא משמשת בתפקיד אחר לגמרי, הקשור בפרשנות המקרא: התקיעה להקהלת הקהל מוגדרת כסימנא בעלמא, ולא כמצווה. עצם הקביעה הזאת צריכה עיון, ועליה נעמוד להלן, בעיוני הפירוש לפיסקאות [5-7]. אך כאן ראוי לציין שהביטוי "סימנא בעלמא" מופיע במובן הרגיל בבבלי ערכין יג ע"א, ואפשר שהשימוש המוקשה בסוגיא שלנו מסתבר יותר על סמך ההנחה שיסוד הסוגיא שלנו – או על כל פנים החלק של הסוגיא הכולל את פיסקא [6] – הוא בערכין, ולאחר שכבר גובשה הסוגיא בבבלי ערכין יג ע"א. לפי זה יש לומר שבעל הגמרא בערכין י ע"א הושפע מן השימוש הלשוני בביטוי "סימנא בעלמא" שם, ורק במרוצת הזמן הועברה הסוגיא לפרק שלנו בבבלי. אפשר גם שתחילת הסוגיא, פיסקאות [1-2] שלהן מקבילה בירושלמי סוכה, נוצרה בסוכה, ולאחר שהועתקה לערכין שוכללה שם, והסוגיא המורחבת הועברה אחר כך מערכין לסוכה.

עיוני פירוש

[2-1] מתניתין דלא כרבי יהודה, דתניא, רבי יהודה אומר: הפוחת לא יפחות משבע, והמוסיף לא יוסיף על שש עשרה. במאי קא מיפלגי? רבי יהודה סבר: תקיעה תרועה תקיעה אחת היא, ורבנן סברי: תקיעה לחוד ותרועה לחוד

רש"י פירש שלרבי יהודה "מצוה אחת הן וחדא חשיב להו", וזאת על סמך הביטוי "פלגא דמצוה" בפיסקא [5] להלן. לפי הפרשנות של רש"י להלן, בהמשך הדברים מסיקה הגמרא מכך שהלכה למעשה צריך לתקוע תר"ת ללא הפסק לרבי יהודה, בעוד שרבנן ניתן להפסיק.⁵ אך נראה יותר לפרש שלא נחלקו אלא לעניין הספירה, שלרבי יהודה תר"ת תקיעה אחת היא, ולכן טווח התקיעות נע בין שבע לשש עשרה, ואילו לרבנן – התנא של משנתנו – תקיעה לחוד ותרועה לחוד, ולכן טווח התקיעות נע בין עשרים ואחת לארבעים ושמונה – אך שניהם לדבר אחד התכוונו.⁶

[5-3] מאי טעמא דרבי יהודה? – אמר קרא ותקעתם תרועה וכתוב תרועה יתקעו, הא כיצד? תקיעה ותרועה אחת היא. ורבנן: ההוא לפשוטה לפנייה ולאחריה הוא דאתא. ורבנן מאי טעמיהו? – דכתיב ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו, ואי סלקא דעתך תקיעה תרועה אחת היא, אמר רחמנא פלגא דמצוה עביד ופלגא לא עביד?

אף לרבי יהודה ישנה פשוטה לפני כל תרועת יבבה ופשוטה לאחריה, אך הוא מגדיר את התרועה או התקיעה כיחידה הכוללת גם את הפשוטות וגם את התרועה. ממילא אין צורך בדרשה מיוחדת להורות על כך,⁷ כי תקיעה ותרועה אחת היא, ושתייהן "תר"ת" מעצם הגדרתן. לרבנן, לעומת זאת, התרועות שאותן תוקעים הן תרועות יבבה בלבד, אלא שיש לפני כל אחת מהן פשוטה ולאחר כל אחת מהן פשוטה. נמצא שבפועל אין נפקא מינה בין שתי הדעות, ולשתייהן תמיד תוקעים תר"ת, ולא נחלקו אלא בשאלת ההגדרה של תר"ת, אם כשלושה קולות: תקיעה, תרועה ותקיעה (כך לרבנן), אם כקול אחד, הנקרא תקיעה או תרועה (רבי יהודה). הדרשות של בעל הגמרא כאן אליבא דרבי יהודה ואליבא דרבנן מבוססות על מדרש הלכה תנאי המובא כברייתא בבבלי ראש השנה לד ע"א:

...דתניא: ותקעתם תרועה – תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה. אתה אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה, או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת היא? כשהוא אומר ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו, הוי אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה. ומנין

5 ראו מובאה ודיון להלן, עיוני הפירוש לפיסקא [8].

6 וראו להלן, עיוני הפירוש לפיסקאות [5-3], ועיוני הפירוש לפיסקא [8]. אפשר שבתוספתא ראש השנה ב ג (מהד' ליברמן, עמ' 313) ובמקבילה לסוגיא שלנו בירושלמי מובאת "נפקא מינה" הלכה למעשה למחלוקת זו, הקשורה למסע המחנות; אך ראו פירושו של ליברמן שם, עמ' 1039, שלפיו גם לפי מה ששינונו שם "אין הבדל במניין התקיעות, אלא בחלוקתן". על כל פנים, ה"נפקא מינה" שם היא רק לעניין מסע המחנות. נמצא שגם לפי הירושלמי לא נחלקו התנאים על אופיין של התקיעות במקדש בפועל, אלא רק על הדרך הראויה לספור אותן.

7 אך בדפוס וילנה מצאנו דרשה בעניין זה, מוקפת בסוגריים בסוף פיסקא [4]: "ור' יהודה לפנייה ולאחריה מנליה נפקא ליה משנית". ראו בהערה הבאה.

שפשוטה לפניו? תלמוד לומר ותקעתם תרועה. ומנין שפשוטה לאחריה? תלמוד לומר תרועה יתקעו.⁸

העמדה המתקבלת שם היא המכונה כאן שיטת "רבנן", והיא שעומדת ביסוד ספירת התקיעות שבמשנתנו (בין עשרים ואחת לארבעים ושמונה, כשתקיעות לחוד ותרועות לחוד), ואילו העמדה הנדחית שם היא המכונה כאן שיטת רבי יהודה, והיא עומדת ביסוד הספירה שבברייתא (בין שבע לשש עשרה יחידות של תר"ת). כשם שאין במספרי התקיעות השונים "נפקא מינה" הלכה למעשה, כך גם למדרש ההלכה כלשונו בבבלי אין "נפקא מינה" הלכה למעשה, שהרי מה לי "תרועה בפני עצמה" עם פשוטה לפניו ולאחריה, מה לי "תקיעה ותרועה אחת היא", ושתייהן תר"ת? ולא עוד, אלא למדרש ההלכה ההוא בבבלי ראש השנה לד ע"א אין אפילו "נפקא מינה" לעניין מספר התקיעות, שכן כלל אין דנים שם במספר. מדוע, אם כן, הקפידו במדרש ההוא על "תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה" עם פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה, לעומת "תקיעה ותרועה אחת היא"?

הברייתא המובאת בבבלי ראש השנה לד ע"א היא צורה משנית של מדרש הלכה המופיע בספרי במדבר פיסקא עג (מהד' הורוביץ, עמ' 68). בספרי במדבר הנוסח הוא "אתה אומר תקיעה בפני עצמה ותרועה בפני עצמה, או תקיעה ותרועה כאחת" במקום "...או אינו אלא תקיעה ותרועה אחת הן" בבבלי. נראה ש"תקיעה ותרועה כאחת", האפשרות הנדחית במדרש ההוא, פירושה שחצוצרה אחת השמיעה תקיעה (דהיינו, פשוטה) בעוד שחברתה השמיעה תרועה, במקום ששתייהם תשמענה תרועה עם פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה.

ואפשר שאף רבי יהודה בברייתא המובאת בסוגיא שלנו סבר שבמקדש, במקום ששתי החצוצרות תשמענה שלושה קולות רצופים, תר"ת, לפתיחת שערים למשל, השמיעה חצוצרה אחת תקיעה אחת והשנייה השמיעה תרועה אחת בזמן. לפי זה מספר הקולות אליבא דרבי יהודה הוא באמת שליש מאלו שלרבנן, שכן במקום שלושת הקולות תר"ת ברצף לרבנן, לרבי יהודה משמיעות החצוצרות בזמן תקיעה ותרועה, ושתייהן באורך אחיד, וללא פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה.

אך בעל הגמרא שלנו אינו מודע לאפשרות זו כלל. כבר בנוסח הברייתא שבבבלי ראש השנה לד ע"א אין רמז לכך שלפי הדעה הנדחית החצוצרות אמורות לתקוע ולהריע בזמן, וברור שבעל הגמרא שלנו שאב את הדברים מנוסח הברייתא שם.

[7-5] ורבנן מאי טעמייהו? – דכתיב ובהקהיל את הקהל תתקעו ולא תריעו, ואי סלקא דעתך תקיעה תרועה אחת היא, אמר רחמנא פלגא דמצוה עביד ופלגא לא עביד? ורבי יהודה: ההוא לסימנא בעלמא הוא דאתא. ורבנן: סימנא הוא, ורחמנא שויה מצוה

לפי רבנן, התקיעות והתרועות למסע המחנות מצווה הן, וכמו כן התקיעה ללא תרועה ששימשה לאסיפת הקהל, מצווה היא. אף על פי שבמסע המחנות מצאנו יחידות של תר"ת, עצם העובדה שבאסיפת הקהל תקעו ולא הריעו מוכיחה שבכל סדרי התקיעה במדבר יש לחשב כל קול, תרועה או תקיעה, לחוד. לעומת זאת, רבי יהודה סבור לפי בעל הגמרא שלנו שאספת הקהל בתקיעה בלבד אינה מצווה, אלא "סימנא בעלמא", ואין ללמוד ממנה לעניין התקיעות שבמקדש, שהן מצווה.

⁸ בדפוס וילנה נוסף בסוגריים בסוף פיסקא [4] בסוגיא שלנו "ור" יהודה לפניו ולאחריה מנליה נפקא ליה משנית". אך קשה להבין מה הקשר בין "שנית" (דהיינו "ותקעתם תרועה שנית", במדבר י ו) לבין פשוטה לפניו ולאחריה, ובאמת הנוסח הזה אינו מתועד באף עד נוסח בסוכה ובערכין, פרט לנוסח דפוס וילנה סוכה בסוגריים. נראה פשוט שהדברים נוספו על פי המשך הברייתא בבבלי ראש השנה לד ע"א (נוסח אחר של דרשת רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה מצאנו בספרי זוטא לבמדבר י ו, עיינו שם): "רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר: אינו צריך. הרי הוא אומר ותקעתם תרועה שנית, שאין תלמוד לומר שנית. ומה תלמוד לומר שנית? זה בנה אב שכל מקום שנאמר תרועה תהא תקיעה שניה לה". ברם, נראה שמי שהביא את הדברים כאן אליבא דרבי יהודה, בניגוד לכל עדי הנוסח כאן ובערכין, לא דייק, שהרי לרבי יהודה אין צורך גם בדרשה של רבי יוחנן בן ברוקה. הוא לומד מן הביטויים "ותקעתם תרועה" ו"תרועה יתקער", אף ללא המילה "שנית" ש"תקיעה" או "תרועה" פירושה יחידת תר"ת. נמצאו למדים שהן לרבי יהודה הן לרבנן לומדים מן הפסוקים של במדבר י שכל התקיעות צריכות להיות בצורת תר"ת, אך לרבי יהודה זאת אומרת שהיחידה הזאת היא היחידה הבסיסית שאותה סופרים במקדש, ואילו לרבנן תר"ת שלושה קולות הם, ואין למדים מן הפסוקים של במדבר י אלא את סדר הקולות, אך כל קול עדיין נחשב לחוד.

⁹ = או אינו אלא. השו"ס ספרי במדבר ו (מהד' הורוביץ, עמ' 9) "אתה אומר קדש לבעלים, או קדש לכהנים", וכן רבים.

נראה שלפי בעל הגמרא שלנו הן רבי יהודה והן רבנן סבורים שהתקיעות למסע המחנה מצווה הן, שהרי לגביהן נאמר מפורשות "על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו" (במדבר ט כג). לעומת זאת, מצאנו לעתים רחוקות מאוד מצוות מפורשות להקהיל את העדה, ואף אלו אינן אלא בגדר הוראות שעה, ולא נאמר בהן שהשתמשו בחצוצרות (ויקרא ח ג, במדבר כ ח). לכן סבור רבי יהודה, לפי הסוגיא שלנו, שההגדרה של תקיעה נלמדת מתקיעות המסע, שהן מצווה, ובהן "תוקעים תרועה", במקום מתקיעות ההקהל, שהן סימן בלבד, ויש בהן פשוטה בלבד. לעומת זאת, רבנן סבורים שאלו גם אלו מצוות הן. גם אם הקהלת העדה היא עניין פונקציונלי, היא הפכה למצווה כשהקב"ה ציווה "ובהקהיל את הקהל לתקעו ולא תריעו" בבמדבר י ז.

[8] כמאן אזלא הא דאמר רב כהנא: אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום, כמאן? – כרבי

יהודה

כאמור לעיל, אין שום נפקא מינה הלכה למעשה בין עמדת רבי יהודה לעמדת "רבנן", דהיינו עמדת משנתנו. שניהם סבורים שתקעו משבע עד שש עשרה יחידות של תר"ת במקדש, ולא נחלקו אלא כיצד לספור את הקולות הללו: כעשרים ואחת עד ארבעים ושמונה מצוות נפרדות, או כשבעה עד שישה עשר קולות מורכבים של תר"ת.

נראה שדברי רב כהנא מתפרשים כאן בשיטת רבי יהודה משום שגם בהם אין משמעות הלכתית. בעל הגמרא סבור שכאשר אמר רב כהנא "אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום" הוא התכוון לומר "תקיעה ותרועה אחת היא", ומילים נרדפות הן, ולכן את היחידה תר"ת ניתן לכנות או תקיעה או תרועה. לפי זה ברור שדברי רב כהנא זהים לנימוק שניתן לספירת התקיעות על ידי רבי יהודה בפיסקא [2] לעיל. וכשם שבסוגיא עד כה לא עסקו בשאלות הלכתיות, אלא בהגדרת התקיעה והתרועה ושיטות מספור שונות של קולות, שהם זהים מבחינה מהותית וחלוקים רק תאורטית וסמנטית, כך גם דברי רב כהנא לא נועדו לחדש הלכה אלא להתייחס להגדרה. ההגדרה שלו זהה לזו של רב כהנא.¹⁰

אך לא כך פירש רש"י את דברי רב כהנא. וזה לשונו: "ולא כלום – לא היה מפסיק בינתיים אלא כדי נשימה".¹¹ לפי רש"י, עלינו להניח שלרבי יהודה לא זו בלבד שת"ת יחידה אחת היא, אלא שאסור להפסיק בין התקיעה לתרועה ובין התרועה לתקיעה. ולרבנן, לא זו בלבד שמדובר בשלושה קולות נפרדים, אלא שאין ערך להשמעתם ברצף, על אף הצורך ב"פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה".

רש"י מושפע מהמשך הדברים בבבלי, פיסקאות [9-12], הניסיון להעמיד את רב כהנא אליבא דרבנן על ידי פירוש דבריו לעניין שהייה בין קול לקול. אך כאמור, עניין השהייה בין קול לקול אינו נרמז בהסברים למחלוקת שהובאו לעיל בפיסקא [2]. לכן נראה שבשלב הזה בדיון שבסוגיא דברי רב כהנא מתפרשים לא במובן "אין [לשהות] בין תקיעה לתרועה ולא כלום", אלא במובן "אין שום הבדל בין תקיעה לתרועה", כי שניהם תר"ת, וכפי שפירשנו את הביטוי "אחת היא" בפיסקא [2] לעיל. לכן, כאשר סופרים תקיעות, סופרים כל יחידה של תר"ת כיחידה אחת.

[9-12] אי רבי יהודה, פשיטא! מהו דתימא אפילו כרבנן, ולאפוקי מדרבי יוחנן, דאמר: שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום – יצא, קא משמע לן. אימא הכי נמי! אם כן, מאי ולא כלום?

הפשיטתא אינה מכוונת לדברי רב כהנא עצמם אלא לקביעה של בעל הגמרא בפיסקא [8], "כמאן אזלא הא דאמר רב כהנא... כרבי יהודה". הרי אם בנימוק לדברי רבי יהודה מדובר, אזי פשיטא דאזלא כרבי יהודה, ומדוע טרח בעל הגמרא לציין זאת? מכיוון שדברי רב כהנא הגיעו אלינו ללא הקשר, ובעל הגמרא שואל "כמאן אזלא...", עדיף לפרש את הדברים כעניין של הלכה: "אין בין..." פירושו "אין [לשהות] בין...", ואם כן, מן הסתם הביטוי "אין בין תקיעה לתרועה" שבדברי רב כהנא אינו מתייחס למחלוקת תאורטית באשר להגדרת תקיעות החצוצרות

10 ובאמת הלשון "אין בין תקיעה לתרועה ולא כלום" מתפרשת היטב במובן "תקיעה ותרועה אחת הן", וכפי שמצאנו במשניות "אין בין" שבמשנה מגילה פרק א, שעניינן זהות מוחלטת, ולא העדר פסק זמן בין שני דברים.

11 רש"י סוכה נג ע"ב, ד"ה ולא כלום.

במקדש, אלא בשופר של ראש השנה: רב כהנא עסק בתקיעות הלכה למעשה, תקיעות ראש השנה, ולפי זה אין קשר בין הדברים למחלוקת רבי יהודה ורבנן כאן. לפירוש זה, רב כהנא דרש שלא להפסיק בין תרועה לתקיעה כדי להוציא מדעת רבי יוחנן בקשר לשופר של ראש השנה. רבי יוחנן לא הגביל את התקיעות בזמן אלא סבר שניתן לפזר אותן על פני כל היום, ורב כהנא ביקש לחלוק עליו, וזה ייתכן בין לרבי יהודה בין לרבנן.

אך מן הלשון "ולא כלום" מדייקת הגמרא ש"אין בין" עניינו זהות בהגדרה, ולא שהייה, שהרי לכל הדעות יש צורך לשהות שהייה כלשהי בין התקיעות כדי נשימה.

[10] ולאפוקי מדרבי יוחנן, דאמר: שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום – יצא

דברי רבי יוחנן מובאים בירושלמי ברכות ב א, ד ע"ב ומגילה ב ב, עג ע"א, בשם אמוראים אחרים, אך לצדם מצאנו דברים דומים שאמר רבי יוחנן. וזה לשון הירושלמי ברכות:

ר' מני אמר משום ר' יודה שאמר משום ר' יוסי הגלילי: אם הפסיק בה כדי לקרות את כולה לא יצא ידי חובתו. ר' בא רב ירמיה בשם רב: הלכה כר' מינא שאמר משום ר' יהודה שאמר משום ר' יוסי הגלילי. ר' יוחנן בשם ר"ש בן יהוצדק אף בהלל ובקריאת המגילה כן. אבא בר רב הונא ורב חסדא הוו יתבין, אמרין: אף בתקיעות כן. סלקון לבית רב ושמעון רב חונה בשם רב הונא: אפילו שמען עד תשע שעות יצא. א"ר זעירא: עד דאנא תמן צריכה לי. וכד סלק' להכא שמעית ר' יסא בשם ר' יוחנן: אפי' שמען כל היום יצא, והוא ששמען על הסדר.

אך ההלכה עצמה היא דווקא תנאית, והיא שנויה כבר בתוספתא ראש השנה ב טו (מהד' ליברמן, עמ' 319): "שמע שש תקיעות ושלש תרועות אפי' בסירוגין, אפי' כל היום כולו, יצא". נראה שהאמוראים אינם אחראים אלא על הניסוחים המובאים בירושלמי ובבבלי, "שמען עד תשע שעות יצא" ו"שמען כל היום יצא", ניסוחי רב הונא ורבי יוחנן, בהתאמה, שבירושלמי, ו"שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא", שילוב של השניים המיוחס לרבי יוחנן בבבלי. ההלכה עצמה, שאין צורך לתקוע ברצף ולהימנע מהפסק בין התקיעות, תנאית היא. נראה שלבבלי כאן היה חשוב להביא את הדברים בלשון "בתשע שעות ביום", בניסוח שיוחס בבבלי לרבי יוחנן, משום שפיזור התקיעות שם מתואר באופן מובהק, ויש כאן ניגוד מוחלט ל"אין בין... ולא כלום" כפי שהיא מתפרשת ב"הוה אמינא" שבפיסקא [10]. לעומת זאת, הניסוח שבתוספתא "כל היום כולו" אינו ברור דיו, שכן ניתן לפרש ששמע את התקיעות חוזרות ונשנות במשך כל היום כולו, ואף על פי שפשוט הוא שאין זו הכוונה העדיף בעל הגמרא שלנו את הניסוח האמוראי הברור.